Gheorghe Chivu

CĂRȚILE DE BUCATE, UN IZVOR LEXICOGRAFIC INSUFICIENT EXPLOATAT

I. Încheierea lucrărilor la *Dicționarul* tezaur al *limbii române*[1] reprezintă, pentru lingvistica românească, un moment de bilanț şi totodată începutul unui nou şi foarte necesar proiect.

Cele 39 de volume publicate între 1913 şi 2010, oferă informații esențiale pentru cunoaşterea originii şi evoluției vocabularului românesc. Inventarul lexical extrem de bogat, aflat acum la dispoziția cercetătorilor, este rezultatul unui efort îndelung, depus, timp de mai mult de un secol[2], de lingvişti care au avut însă, în mod aproape firesc, concepții şi cunoştințe parțial diferite despre istoria cuvintelor româneşti şi despre organizarea lor într-o lucrare lexicografică de o asemenea amploare. Marele dicționar academic, operă constant necesară pentru cultura românească, va fi reluat de aceea în curând într-o nouă redactare, corectată, îmbogățită şi actualizată ca informație ştiințifică şi concepție lexicografică față de lucrarea recent încheiată.

În perspectiva elaborării acestei noi şi necesare ediții a *Dicționarului limbii române,* sunt de discutat, desigur, în primul rând principiile de selecție a cuvintelor-titlu, pentru ca noua versiune să fie în mod real un tezaur al limbii noastre, iar nu o colecție de atestări ale lexemelor înregistrate, mai mult sau mai puțin frecvent, în texte româneşti sau în variantele teritoriale şi funcționale ale dacoromânei. Hapaxurile, atât cele consemnate în vechile noastre scrieri sau în diverse variante locale ale românei vorbite, cât şi acelea de tip neologic, formele şi sensurile mai puțin obişnuite, greu de încadrat (sau de explicat) în evoluția formală, respectiv în structura semantică a unui cuvânt, ca şi atestările specifice stilurilor

[1] Publicarea ultimului volum din seria nouă a aşa-numitului *Dicționar al Academiei* în anul 2010 (*Dicționarul limbii române (DLR),* serie nouă, tomul III, literele J, K, Q) şi completarea golurilor din seria veche a lucrării prin volumele consacrate literelor D, E şi L, apărute în 2006–2010 (*Dicționarul limbii române (DLR),* serie nouă, tomurile I (părțile 3–8), IV şi V) au fost urmate de o întreprindere ştiințifică şi culturală de excepție, retipărirea întregii lucrări, cu sprijinul Bancii Naționale a României, în anul 2011.

[2] Este bine cunoscut faptul că cele două serii ale *Dicționarului Academiei*, prima elaborată sub conducerea lui Sextil Puşcariu, iar a doua redactată în colaborare de Institutele de Lingvistică din Bucureşti, Iaşi şi Cluj sub coordonarea mai multor redactori responsabili (Iorgu Iordan, Alexandru Graur, Ion Coteanu, Marius Sala şi Gheorghe Mihăilă), au pus la contribuție şi materialele, respectiv informațiile obținute de lexicografi anteriori, între aceştia un loc important revenindu-le lui B. P. Hasdeu şi A. Philippide, primii savanți însărcinați cu elaborarea marelui dicționar academic.

LR, LXI, nr. 3, p. 304–311, Bucureşti, 2012

BDD-A496 © 2012 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 16:57:31 UTC)

nonbeletristice ale limbii noastre trebuie păstrate în fişiere de lucru sau incluse în dicţionare speciale până la probarea apartenenţei lor la sistemul limbii[3], respectiv până la confirmarea utilizării respectivelor cuvinte în cel puțin două variante dialectale sau culturale distincte ale limbii române.

> În prefața primului volum din litera *D*, recent publicat în formă revăzută şi adăugită, se precizează, de altfel, referitor la normelor teoretice de alcătuire a listei de cuvinte: „Ca dicționar istoric şi general, DLR şi-a propus să înregistreze toate cuvintele atestate în limba literară şi în limbajul literaturii artistice, în vorbirea populară şi regională, în textele vechi, dar *nu şi în terminologia tehnico-ştiințifică detaliată* (s. n. – G.C.), urmărindu-se reprezentarea tuturor epocilor scrisului românesc, a tuturor stilurilor limbii şi a tuturor regiunilor. În *Introducerea* la tomul VI din DLR, Iorgu Iordan şi Ion Coteanu arătau că, în cazul neologismelor, s-a aplicat un criteriu de selectare de natură ştiințifică, pe baza căruia au fost incluşi în *Dicționar* numai *acei termeni ai limbajului tehnico-ştiințific care apar în cel puțin două stiluri diferite ale limbii* (s. n. – G.C.), altfel spus dacă au pătruns sau au tendința de a pătrunde în limba literară standard, în limbajul literaturii artistice sau în limbajul popular.” [4]

Între text şi dicționar aflându-se cercetătorul lingvist, acesta din urmă trebuie să identifice, prin stabilirea istoriei unui cuvânt, inclusiv momentul lexicalizării unei (inițiale) erori de receptare a unui lexem străin[5], momentul în care s-a produs impunerea în limbă a unei modificări formale (percepute inițial ca o adaptare fonetică, respectiv ca o încadrare morfologică mai puțin obişnuită) sau acceptarea, la nivelul comunității lingvistice, a unei mutații semantice semnificative. Doar atunci un cuvânt, respectiv o variantă fonetică sau morfologică ar trebui să obțină dreptul de a fi selectate pentru marele dicționar academic al limbii române.

Izvoarele luate ca bază pentru elaborarea noii ediții a *Dicționarului Academiei*, adică lista de texte şi de ediții ce vor fi parcurse pentru revizia citatelor deja publicate sau pentru extragerea unor fişe noi, vor trebui şi ele cu certitudine revizuite, ştiut fiind că bibliografia actuală (formată din 2245 de titluri, față de numai 553 în primele volume din seria veche a lucrării[6]) trebuie pe de o parte simplificată (prin eliminarea dubletelor şi chiar a tripletelor, devenite, uneori, surse multiple pentru acelaşi cuvânt[7]), iar pe de alta actualizată (prin introducerea celor

[3] Avem în vedere erorile de echivalare a unor cuvinte străine în vechile noastre traduceri, transcrierile greşite datorate copiştilor (sau chiar unor editori), licențele specifice unui singur autor de texte beletristice, respectiv „invențiile” lexicale datorate unor subiecți ai anchetelor dialectale.

[4] DLR*,* Serie nouă, tomul I, partea a 3-a, litera *D*, *d - deînmulțit*, Bucureşti, 2006, p. VI.

[5] O lucrare în care să fie inventariate şi comentate greşelile de receptare a unor cuvinte a fost propusă, prin intermediul nostru, de către academician Marius Sala, actualul redactor responsabil al *Dicționarului limbii române,* cercetătorilor prezenți la Simpozionul internațional organizat de Institutul de Lingvistică „Iorgu Iordan–Al. Rosetti” din Bucureşti în zilele de 5 şi 6 noiembrie 2010.

[6] Vezi DLR*, loc. cit.*

[7] Din cauza existenței mai multor ediții succesive pentru unele cărți şi manuscrise vechi româneşti (ne oprim, dintre acestea, pentru ilustrare, la cronicile moldoveneşti şi la marile codice de legi tipărite la mijlocul veacului al XVII-lea), în lista de izvoare a *Dicționarului Academiei* au intrat, cu titluri distincte, devenind, în consecință, izvoare diferite, mai multe volume în care sunt reproduse, în fapt, aceleaşi texte-sursă. Pentru necesitatea revizuirii bibliografiei *Dicționarului limbii române* şi

BDD-A496 © 2012 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 16:57:31 UTC)

mai bune ediţii, apărute între timp, sau prin alegerea unor publicaţii reprezentative pentru scrieri pe care colectivul de redactare a seriei recent încheiate nu le-a luat sau nu avea cum să le ia în considerare).

II. 1. În această perspectivă a actualizării şi îmbogăţirii listei de izvoare pentru noua ediţie a *Dicţionarului limbii române*, considerăm necesară cercetarea, pe baza unui număr crescut de surse, a unei categorii de texte cu mare influenţă asupra cititorilor şi, ulterior, asupra vorbitorilor de limbă română, anume cărţile de bucate, scrieri cunoscute direct, în epoci diferite, de un public variat, deopotrivă profesionişti ai domeniului sau simpli practicanţi, dar având şi o remarcabilă influenţă indirectă, prin cuvinte, sensuri şi forme pătrunse în vorbirea curentă şi receptate (de regulă corect, dar adesea şi eronat) de către persoane cu pregătire diversă sau de către vorbitori lipsiţi de instrucţie.

Cel mai vechi text din această serie, *Cartea de bucate*, manuscris de la mijlocul secolului al XVIII-lea[8], a fost utilizat selectiv pentru îmbogăţirea listei de cuvinte a *Dicţionarului limbii române.* (În 1983[9] şi apoi în 2006[10] am semnalat multe neologisme italieneşti, înregistrate în acest manuscris, dar absente din *Dicţionarul* tezaur, deşi aduc informaţii asupra originii şi asupra primelor utilizări ale unor împrumuturi astăzi uzuale.)

Cunoscuta *Carte de bucate* alcătuită de Sanda Marin a fost fişată pentru marele *Dicţionar* academic abia recent[11], prin ediţia a VII-lea, apărută în 1969[12], fapt relevant pentru o anumită etapă a vocabularului specific bucătăriei româneşti, dar a fost ignorată ediţia I, publicată cu aproape un secol mai devreme (în 1935), utilă pentru notarea unor eventuale prime atestări.

Lipsesc însă din lista de izvoare a *Dicţionarului limbii române* două tipărituri din prima jumătate a secolului al XIX-lea, ambele cu circulaţie şi, firesc în această perspectivă, cu influenţă deosebită asupra terminologiei culinare, parte activă a vocabularului literar din epoca de modernizare a limbii noastre de cultură.

Ne referim în primul rând la o *Cărticică folositoare*, tălmăcită, potrivit datelor oferite de foaia de titlu şi de prefaţă, din limba poloneză, de către Gavriil Vineţki, tipărită în primă ediţie la Bucureşti, în 1806, şi reluată fără modificări, pentru că s-a dovedit a fi „de folos nu mic", în 1825.

Avem de asemenea în vedere o scriere bine cunoscută la mijlocul secolului al XIX-lea, *Carte de bucate boiereşti. 200 de reţete cercate de bucate, prăjituri şi alte*

pentru utilitatea consemnării şi datării primelor atestări ale cuvintelor, respectiv ale sensurilor, vezi şi Busuioc 2010: 94–103.

[8] Textul a fost publicat în volumul *O lume într-o carte de bucate. Manuscris din epoca brâncovenească*, Transcriere, prefaţă şi postfaţă de Ioana Constantinescu. Studiu introductiv de Matei Cazacu, Bucureşti, 1997.

[9] Chivu 1983: 342–346.

[10] Chivu 2006: 123–136.

[11] Vezi DLR, Serie nouă, tomul I, partea a 3-a, litera *D*, *d - deînmulţit*, p. LXVII.

[12] Sanda Marin, *Carte de bucate*, Ediţia a VII-a, Bucureşti, 1969.

BDD-A496 © 2012 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 16:57:31 UTC)

trebi gospodăreşti, apărută în 1841, la Iaşi, la Cantora Foii Săteşti, şi republicată de două ori în numai cinci ani (în 1842 şi 1846), carte atribuită, după iniţialele plasate în partea de sus a foii de titlu şi după unele mărturii de epocă, lui Costache Negruzzi şi Mihail Kogălniceanu.

2. Cercetarea întreprinsă în 1983 (reluată, în formă amplificată, în 2006[13], pentru a argumenta datarea textului, păstrat la Biblioteca Academiei sub cota ms. rom. 1120, ulterior epocii brâncoveneşti[14]) asupra celui mai vechi manuscris cunoscut din seria cărţilor de bucate, ne-a permis să înregistrăm 12 termeni absenţi, datorită foarte probabil caracterului lor special, din sursele lexicografice uzuale (*amomo, ana, belgioin, biaca, calamo, carlina, cubebe, galanga, ginepro, giulep, gran* şi *ipocratic*). Am consemnat de asemenea 18 atestări, uneori mult anterioare celor cunoscute, pentru unele cuvinte ce aparţin de timp îndelungat lexicului literar: *aromatic, calcinat, capere, cardamă, ceruză, clapon, cremotartar, lichid, pimpinelă, ponce, rozmarin, salam, salată, sardelă, sirop, storax, supă* şi *tartru*.

În mod surprinzător pentru nivelul atins de limba română în prima jumătate a secolului al XVIII-lea, formele sub care apar *calcinat, capere, ceruză, pimpinelă, rozmarin, salam* şi *supă* sunt identice cu cele consacrate de uzul literar actual. Celelalte cuvinte cu datări anterioare celor cunoscute apar în variante fonetice sau lexicale neînregistrate sau exemplificate nesatisfăcător în *Dicţionarul limbii române* (atât în seria Puşcariu, cât şi în aceea recent încheiată). Modificările impuse de aceste atestări în indicarea etimologiei unora dintre împrumuturile latino-romanice nu sunt deloc de neglijat. Astfel, etimonul italienesc trebuie în mod necesar avut în vedere în explicarea complexă a apariţiei unor lexeme, considerate în prezent împrumuturi doar din limba latină (*cremotartar*[15]), din limba franceză (*ponce, sirop, tartru*), din franceză şi latină (*aromatic, ceruză, fuziune, lichid, storax*), din neogreacă (*cardamă, salată*) sau din germană şi latină (*pimpinelă*). Etimologie multiplă trebuie să aibă, pentru a explica totalitatea variantelor cunoscute, tipul originalelor şi proveniența geografică diversă a surselor, *calcinat* (provenit nu doar din franceză, ci şi din italiană şi latină), *gran* (a cărui explicaţie prin influenţă rusească trebuie revăzută, dacă nu chiar eliminată), *supă* (posibil de raportat la limbile latină, italiană, neogreacă şi, pentru varianta *zup(ă)*, la germană) şi *rozmarin* (germanei, singura indicată în *Dicţionarul limbii române*, trebuind să-i fie alăturate, la nivelul întregii istorii a cuvântului, latina, italiana, maghiara şi neogreaca). În ceea ce priveşte originea termenului *salam*, credem că ne aflăm mai aproape de adevăr invocând întâi italiana şi neogreaca şi abia apoi turca şi bulgara, menţionate în *Dicţionarul explicativ al limbii române*[16]. În sfârşit, referitor la forma *capon*,

[13] Vezi *supra* notele 10 şi 11.

[14] Cf. Cazacu 1997: 55–56.

[15] Nu este exclus ca cercetarea atentă a surselor indicate în DA s.v. *cremotartar* să permită chiar eliminarea explicaţiei cuvântului prin limba latină.

[16] DEX s.v. Indicaţiile etimologice, cuprinzând şi adaosul „cf. fr. *salami*, it. *salame*", au rămas aceleaşi şi în ediţia a doua a cunoscutului dicţionar.

BDD-A496 © 2012 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 16:57:31 UTC)

înregistrată în *Dicţionarul Academiei* (s.v. *clapon*), înclinăm să credem că aceasta trebuie raportată, ca şi forma existentă în *Cartea de bucate*, la limba italiană, iar nu la un etimon existent în sârbă, în maghiară sau în polonă, respectiv la un descendent al lat. *capo, -onem*, cum ar sugera finalul articolului din marele *Dicţionar* academic[17].

Extinzând acum lista cuvintelor pentru care cea mai veche *Carte de bucate* cunoscută oferă informaţii istorice utile, semnalăm consemnarea în paginile sale a unor atestări cu cel puţin un secol mai timpurii decât cele înregistrate de către lexicografi pentru câteva nume de plante: *cucunari* (3^r), *hămeiu* (20^r), *jaleş* (19^r), *sărpunel* "cimbrişor" (12^v, 13^r) şi nume de peşti: *cegă* (11^r, 14^v), *ceguliţă* (14^v), *clean* (9^r), *lin* (7^r), *podeţ* (9^r). Înregistrări mult anterioare celor consemnate în *Dicţionarul limbii române* au de asemenea *fistichi* „fistic" (35^v), notat în manuscris chiar în forma datorată etimonului neogrecesc, *giumert* „generos, darnic" (23^r) şi *perişoare* „preparat culinar …" (12^v, 13^r), în vreme ce *îndezat* („apă *îndezată*" 24^v), utilizat, se pare, în manuscris cu sensul „clocotit, dat în undă", pare a fi prima utilizare cunoscută a unui adjectiv participial bazat nu pe verbul *unda*, vechi în limbă, ci pe *undeza*, încă neînregistrat.

3. Parcurgând *Cărticica folositoare,* tipărită în 1806 la Bucureşti, reeditată în 1825 (şi publicată recent într-o ediţie modernă[18]), cititorul are surpriza să descopere numeroase prime atestări pentru mai vechi împrumuturi din turcă sau neogreacă, dar foarte frecvent şi pentru neologisme pătrunse în română din limbi de cultură moderne (franceza, italiana sau germana). Am în vedere cuvinte încă uzuale în vorbirea populară sau regională, precum: *emali* („~ adecă zmalţuri"; 20), *fetil* (72), *hogeag* (21, 45), dar şi nume ale unor plante: *buruiana ciobanului* („mandragora, adică ~"; 33), *buruiana găinii* („*nepita*, adecă ~"; 93, 100), *iarba rândunicăi* („helidonie, adecă ~"; 45, 50), denumiri ale câtorva substanţe de uz culinar sau gospodăresc: *cacaua* (29), *ciocolată* (19, 29); *antimoniu* (87), *borac* „borax" (45), *ipsos* (69), nume populare ale unor boli (întâlnite de obicei la animale, dar câteva şi la oameni): *cârtiţă* „abces apărut pe trupul calului" (28, 99), *ipidepsie* „epilepsie" (posibil punct de plecare pentru *pedepsie* „epilepsie"; 100), *răpciugă* (27), *tignef* („~ adecă oftică"; 27, 96). Am înregistrat de asemenea o interesantă variantă lexicală pentru numele unei unităţi de măsură: *sângeacă* „cinzeacă" (74), formă specifică Moldovei, explicată de către unii lexicografi[19] prin etimologie populară (din *sânge*+*apă*). Merită, în sfârşit, semnalate câteva prime atestări ale unor variante lexicale, precum: *cremstartar* „cremotartar" (71), *ţinamon* „cinamon" („~ adecă

[17] Vezi pentru alte consideraţii etimologice asupra cuvintelor incluse în listele anterioare, Chivu, Buză, Moraru, 1992 s.v. Atestări şi consideraţii etimologice privind unele dintre aceste cuvinte, ca şi unele dintre împrumuturile neologice asupra cărora ne vom opri în paginile următoare se pot găsi şi în volumele II şi III din Ursu, Ursu 2006–2011.

[18] *Cărticică folositoare*, Ediţie bibliofilă, Transliterare şi glosar de Anna Borca, Cuvânt înainte de Simona Lazăr, Bucureşti, 2005.

[19] Vezi DEX s.v. (unde este preluată, de fapt, explicaţia dată de I.-A. Candrea în *Dicţionarul enciclopedic ilustrat „Cartea românească"*, Bucureşti, [1931], s.v.)

BDD-A496 © 2012 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 16:57:31 UTC)

scorțişoară"; 29), *vacsis* „vacs" (21, 43), sau pentru o foarte interesantă traducere a neologismului *petreol* „petrol": *uleiu de piatră* („petreol, ~"; 34)[20].

4. Cele 200 de rețete cuprinse în *Cartea de bucate boiereşti*[21] apărută în 1841 şi republicată în 1842 şi 1846[22], atestă şi ele multe cuvinte absente din dicționarele istorice ale limbii române (cele două serii ale *Dicționarului Academiei* şi *Micul dicționar academic*[23]) sau având consemnări (mult) mai târzii. Am în vedere, ca şi în cazul exemplelor anterior înseriate, vechi împrumuturi neogreceşti sau turceşti, dar îndeosebi neologisme preluate din limbile franceză şi germană, unele dintre acestea din urmă necunoscute în uzul literar actual. Sunt utilizate de asemenea în aceste rețete câteva cuvinte uzuale în vorbirea populară sau în subdialectul moldovenesc, şi ele interesante ca prime atestări lexicale sau semnificative pentru răspândirea, respectiv pentru căile de pătrundere în spațiul românesc a unor produse culinare.

Selectăm, pentru vechimea atestării, dintre numele de plante, legume sau fructe întâlnite: *anghinar* (şi *anghenar*; 9), *cartofe* (51), *festic* (şi *fâstâc*; 4, 43), *hagimă* (32), *pomuşoară* „coacăză" (42), *zbârciog* „un fel de ciupercă" (21), iar dintre denumirile de substanțe de uz casnic şi produse culinare: *grisă* „griş" (37), *nisestea* (şi *nesăste*) „făină cernută ?" (69), *sal tartar* „sare de tartru" (78), constatând că ultimele două unități lexicale lipsesc din listele de intrări ale dicționarelor academice mai sus menționate. Pentru aceeaşi istorie a atestărilor sunt interesante numele unor feluri de mâncare, preparate culinare, dulciuri sau băuturi, acestea fiind vechi cuvinte de origine turcească sau neogrecească, precum: *franzelă* (9, 66), *friganele* (14, 77), *tocmagi* „tăieței" (11, 67, 68), *trahana* „aluat nedospit frecat mărunt ..." (38), dar şi surprinzător de multe şi de moderne împrumuturi franțuzeşti: *bezele* (5), *blamanje* „gelatină făcută din zahăr şi lapte de migdale" (63), *bulion* (40), *chitonag* (< fr. *cotignac* ?) „marmeladă sau pastă" („~ de gutăi"; 77), *consome* (68), *faş* „umplutură" (26), *garnitură* „salată, legume ..." (14, 17), *glas* „glazură" (70), *orjadă* (şi în varianta *orjat*) „sirop de orz" (70), *sufle* (64, 65), *şodo* (şi în varianta *şoto*) (49, 50, 66), sau împrumuturi nemțeşti: *milhbrod* „pâine cu lapte"

[20] Echivalări similare pentru neologismul *petrol* apăruseră anterior în *Gramatica fizicii*, manuscrisul datorat lui Amfilohie Hotiniul (ms. rom. 1627 BAR: *unt de piatră*) şi în *Istoria naturei sau a firei,* traducerea făcută de Gh. Şincai după I. H. Hellmuth (*oleiu de piatră*). Vezi pentru aceste atestări Ursu, Ursu 2011: III, partea a II-a, 129.

[21] Rodica Pandele, ultima editoare a culegerii alcătuite de Mihail Kogălniceanu şi Constantin Negruzzi, a observat, cercetând cuprinsul cărții, că, dintre cele 200 de rețete, cele notate cu numerele 104 şi 121 se repetă în formulare parțial diferită (fiind, probabil, preluate de către alcătuitorii colecției din surse distincte), iar acelea de sub numerele 137 şi 138 sunt identice (fiind repetate, probabil, din greşeală).

[22] Textul transcris de Rodica Pandele a fost reeditat de 6 ori, ultima dată la Editura „Vremea", Bucureşti, 2007. (Anterior volumul fusese publicat la Cluj, în 1973, de Titus Moraru, cu o prefață de Mircea Zaciu.) Cifrele care însoțesc formele selectate mai jos fac trimitere la paginile ultimei ediții întocmite de către Rodica Pandele.

[23] *Micul dicționar academic*, I–IV, Bucureşti, 2001–2003.

BDD-A496 © 2012 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 16:57:31 UTC)

(61), *lenți* (< germ. *Linzer Auge*) „prăjitură acoperită cu un strat de dulceață (cu nume dat după oraşul Linz)" („tort de ~"; 5), *mandel cuhen* „prăjitură cu migdale" (62). Origine franceză au, desigur, numele a două obiecte utilizate de bucătari: *cornet* („~ de hârtie"; 70) şi *papilot* „hârtie cerată folosită pentru a prăji carnea la grătar" (15), şi ele prime atestări, semnificative pentru înnoirea bucătăriei româneşti şi, prin aceasta, a vocabularului uzual în domeniu la mijlocul veacului al XIX-lea.

Menționăm, în sfârşit, cu gândul la aceeaşi utilitate a consemnării în paginile dicționarelor cu caracter istoric descriptiv a primelor înregistrări descoperite în texte, trei regionalisme: *ciuciutoriu* „sucitor" (63), *hamut* „un fel de aluat" (16, 64) şi *melesteu* (40), curente, desigur, în vorbirea moldovenească în jurul anului 1850, şi trei cuvinte ce par a fi fost utilizate la mijlocul veacului al XIX-lea în medii moldoveneşti elevate din punct de vedere material şi intelectual: *învârtită* „ruladă" (53), *meridon* („~ cu orez"; 70) şi *zalatină* „gelatină" (41, 44, 45).

III. Mai mult decât alte texte scrise şi tipărite în limba română, cărțile de bucate reflectă, după cum demonstrează exemplele inserate în paginile anterioare, pătrunderea în limba vorbită a unor împrumuturi neologice, cu modificări de formă şi de sens adesea surprinzătoare. Acest tip de surse lexicografice atestă de asemenea existența unor variante fonetice, morfologice şi lexicale care pun în evidență succesiunea sau coexistența unor modele culturale şi, sub influența acestora, schimbarea obişnuințelor culinare în spațiul românesc.

Cercetarea cărților de bucate, al căror inventar lexical s-a aflat totdeauna la contactul dintre vocabularul popular şi cel de proveniență neologică, oferă de aceea cercetătorului lexicograf informații ce nu trebuie ignorate.

BIBLIOGRAFIE

Busuioc 2010 = Monica Busuioc, *Despre importanța primelor atestări în DLR. Propuneri pentru o nouă abordare a problemei bibliografiei*, în *In honorem Gheorghe Mihăilă*, Bucureşti, 2010, p. 94–103.

Carte de bucate = *O lume într-o carte de bucate. Manuscris din epoca brâncovenească*, Transcrierea textului, prefață şi postfață de Ioana Constantinescu. Cu un sudiu introductiv de Matei Cazacu, Bucureşti, 1997.

Carte de bucate boiereşti = Mihail Kogălniceanu, Constantin Negruzzi, *Cartea de bucate boiereşti. 200 de rețete cercate de bucate, prăjituri şi alte trebi gospodăreşti*, Ediția a VI-a, îngr. Rodica Pandele, Bucureşti, 2007.

Cazacu 1997 = Matei Cazacu, *Studiu introductiv*, în *O lume într-o carte de bucate. Manuscris din epoca brâncovenească*, Bucureşti, 1997, p. 5–82.

Cărticică folositoare = *Cărticică folositoare*, Ediție bibliofilă, Transliterare şi glosar de Anna Borca, Cuvânt înainte de Simona Lazăr, Bucureşti, 2005.

Chivu 1983 = Gh. Chivu, *Cuvinte de origine italiană într-un manuscris românesc din prima jumătate a secolului al XVIII-lea*, în SCL, XXXIV, 1983, nr. 4, p. 342–346.

Chivu 2006 = Gh. Chivu, ***Cartea de bucate**, un manuscris singular în scrisul vechi românesc*, în *In honorem Gabriel Ştrempel*, Satu-Mare, 2006, p. 123–136.

BDD-A496 © 2012 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 16:57:31 UTC)

Chivu, Buză, Moraru 1992 = Gheorghe Chivu, Emanuela Buză, Alexandra Roman Moraru, *Dicționarul împrumuturilor latino-romanice în limba română veche (1421–1760)*, Bucureşti, 1992.
DA = *Dicționarul limbii române*, tom I (părțile I–III) – II (părțile I–III), Bucureşti, 1913–1949.
DEX = *Dicționarul explicativ al limbii române (DEX)*, Bucureşti, 1975; ed. a II-a, Bucureşti, 1996.
DLR = *Dicționarul limbii române (DLR)*, Serie nouă, tom VI–XIII, Bucureşti, 1965–2010.
MDA = *Micul dicționar academic*, I–IV, Bucureşti, 2001–2003.
Ursu, Ursu 2006–2011 = N. A. Ursu, Despina Ursu, *Împrumutul lexical în procesul modernizării limbii române literare (1760-1860)*, I–III, Iaşi, 2006–2011.

LES LIVRES DE CUISINE, UNE SOURCE LEXICOGRAPHIQUE INSUFFISAMMENT EXPLOITÉE

(Résumé)

Dans la perspective de l'actualisation et de l'enrichissement de la liste des sources pour la nouvelle édition du *Dictionnaire de la langue roumaine*, l'auteur montre l'utilité de l'étude attentive des livres de cuisine, à travers des exemples de mots qui sont attestés pour la première fois ou une fois seulement dans trois textes de ce type, rédigés au XVIIIe siècle et dans la première moitié du XIXe siècle.

Cuvinte-cheie: dicționar, cărți de bucate, istoria vocabularului, împrumut lexical, terminologie culinară.
Mots-clés: dictionnaire, livres de cuisine, histoire du vocabulaire, emprunt lexical, terminologie culinaire.

Universitatea din Bucureşti, Facultatea de Litere
Str. Edgar Quinet nr. 5–7
gheorghe.chivu@gmail.com

BDD-A496 © 2012 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 16:57:31 UTC)